

דְּרָשׁוֹת

בס"ד

פרשת ויגש, תשע"ח, מספר 1250

"בין החומות" – המניין של שבעים נפש בירידה למצרים

יוסף עופר

האימהות, מניין הבאים למצרים ומניין המגיעים למצרים (בר' מח:כז) הוא בעל

רביוי המניינים מעורר כמה קשיים וסתירות:

א. "בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב... כָּל נֶפֶשׁ בְּנֵיוֹ וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ" (טו) "ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים" (רש"י שם).

ב. "כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיִם יֵצְאֵי יָרְכוּ... כָּל נֶפֶשׁ שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ. וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר יָלְדוּ לוֹ בְּמִצְרַיִם נֶפֶשׁ שְׁנַיִם" (כו:כז). אם כן הרי כולם יחד שישים ותשע נפשות. ואף-על-פי-כן: "כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיִם שְׁבַעִים" (כז)!

שני יישובים עיקריים לבעיה: אבן עזרא ורשב"ם סבורים "כי יעקב נכנס בחשבון, כי נפש יש לו", ולכן נכלל בחשבון שלושים ושלוש של לאה, ובכלל "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה", אך אינו נכלל ב"כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו". חז"ל פתרו את הבעיה בדרך אחרת: "זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר" (רש"י)². כביכול אין אותן ה"חומות" אלא שני פסוקי המניין: "כל הנפש הבאה (לשון הווה) ליעקב... ששים ושש"; "כל הנפש לבית יעקב הבאה (לשון עבר) מצרימה שבעים". כל זמן הליכתם הרי הם שישים ושש, ומשנכנסו למצרים מצאו עצמם לפתע

מניין "שבעים נפש" של יורדי מצרים המופיע בפרשתנו (בר' מח:כז) הוא בעל חשיבות רבה. זוהי חוליית הקישור שבין ספר בראשית ובין ספר שמות. ספר בראשית עוסק במשפחה אחת, משפחתם של האבות אברהם יצחק ויעקב, שגדלה עד כדי שבעים נפש. בפתיחתו של ספר שמות חוזרת רשימת היורדים מצרימה,¹ ואף על פי שלא פורטו שם כל שמות היורדים, הכתוב מזכיר את מספרם הכולל: "וַיְהִי כָּל נֶפֶשׁ יֵצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שְׁבַעִים נֶפֶשׁ" (שמ' א:ה). שבעים נפש הם מספר גדול עבור משפחה אחת, אך מספר קטן ביחס לעם, ואת זאת מדגיש משה רבנו בנאומו בספר דברים, כשהוא מצביע על חסדיו של הקב"ה: "אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְךָ אֶת הַגְּדֹלַת וְאֶת הַנּוֹרָאִת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרַיִם וְעַתָּה שְׁמֶךָ ה' אֱ-לֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב" (דב' י:כא-כב).

לפי פירושו של רש"י נרמז המספר הזה של ישראל גם בשירת האזינו שבסוף התורה: על הפסוק "בְּהִנָּחַל עֲלֵיוֹן גּוֹיִם בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם, יַצַּב גְּבֻלַת עַמִּים לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דב' לב:ח), אומר רש"י: "למספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים - הציב גבולות עמים שבעים לשון".

אותם "שבעים נפש" של בני ישראל היורדים למצרים נמנים בפרשתנו באופן מפורט ובלוויית מניינים רבים: נזכרים שמות נשי יעקב ושמות בניו ובני בניו; נמסר מניין בני יעקב בני כל אחת מן

² המדרש מציין כמקור את הפסוק "יוכבד... אשר ילדה אותה ללוי במצרים" (במ' כו:נט), "לידתה במצרים ואין הורתה במצרים". גם על פי הפשט נראה שהפסוק בספר במדבר מתייחס למניין יורדי מצרים. הפסוק בא לפרש מדוע לא נמנתה שם יוכבד בכלל בני בניו של יעקב, ואומר שיוכבד נולדה כבר במצרים. חז"ל סבורים כי אף על פי שלא נמנתה בשם נמנתה שם במספר.

* פרופ' יוסף עופר, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן. עיקרי הדברים נדפסו לראשונה בעלון שבות 84, חנוכה תשמ"א.

¹ "ואותו הפסוק בעצמו הוא שהחזיר בכאן, כי אע"פ שהם שני ספרים, הספור מחובר בדברים באים זה אחר זה" (רמב"ן שם).

ל:כא). האחר: רק ברגע האחרון, בזכות תפילתה של רחל "יִסֵּף ה' לִי בֵּן אַחֵר" ובזכות תפילתה של לאה אחותה, זכתה רחל שלא תהא נחותה מן השפחות אלא שווה להן. עתה, בדור בני הבנים, תוקן מעמדה: כאחותה כן היא; מספר בניה כפול משל שפחתה.

מעמדה של רחל תוקן, ומכוחה של לאה לא נגרע. בדור הבנים זכתה לאה ללדת מחצית משבטי יה: "דִּין הוּא מִן קֶדֶם ה', דִּיהוֹן מִנִּי פְּלִגּוֹת שְׁבִטֵי־א" (זהו מלפני ה', שיהיו ממני מחצית השבטים; התרגום המיוחס ליונתן לבר' ל:כא). ואף בדור בני הבנים זכתה לכך: "בְּנֵי לָאָה... כָּל נֶפֶשׁ בְּנֵי וּבָנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ" – "כָּל הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב מִצְרַיִמָּה... כָּל נֶפֶשׁ שְׁשִׁים וְשָׁשׁ".

אמור מעתה: לא נזקק הכתוב למנות שלושים ושתיים בפרט ושלושים ושלוש בכלל, שישים ושש בנסיעתן ושבעים בבואם, אלא ללמד שנתייפה כוחה של רחל ומכוחה של לאה אחותה לא חסר כלום.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

שבעים "שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות" (רש"י).³

בין כך ובין כך אתה עומד ותמה: מה ראתה תורה לרבות במניינים שונים של יורדי מצרים? מדוע נמנו בפרטן בלי יעקב ובכללן יחד עמו? מדוע נמנו בשעת הליכתם ושוב משבאו מצרימה?⁴

בני ובני בניו של יעקב נמנו בפרשה בדרך מיוחדת – לפי ארבע אימותם. תחילה נמנו "בְּנֵי לָאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב", אחריהם "בְּנֵי זְלֵפָה אֲשֶׁר נָתַן לָבֶן לְלָאָה בְּתוֹ", אחריהם "בְּנֵי רַחֵל אֲשֶׁת יַעֲקֹב" ולבסוף "בְּנֵי בְלָהָה אֲשֶׁר נָתַן לָבֶן לְרַחֵל בְּתוֹ": גבירה ושפחתה גבירה ושפחתה.

ולא בכדי נמנו בני ישראל בסדר זה. שהרי בני הגבירה הם לעולם פי שניים מבני שפחתה: בני לאה (בפרטן) הם שלושים ושתיים נפשות, ובני זלפה "שש עשרה נפש". בני רחל "כל נפש ארבעה עשר" ובני בלהה "כל נפש שבעה".⁵ והרי בכך שני תיקונים למעמדה הנחות של רחל בדור הראשון, דור השבטים. האחד: "דינה – שדנה לאה דין בעצמה: אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות! והתפללה עליו ונהפך לנקבה" (רש"י לבר' 3

במדרש בראשית רבה (פרשה צד, ט) מוצעים גם פתרונות נוספים: "ויש אומרים הקב"ה השלים עמהם את המנין. ויש אומרים חושים בן דן השלים עמהן את המנין (נראה שהמדרש מתבסס על פסוק כג, "וּבְנֵי דָן חֲשִׁים". מלשון רבים של "ובני" ומצורת הריבוי של השם "חושים" המדרש לומד ששני בנים הם)... ויש אומרים סרח בת אשר השלימה עמהן את המנין". אך פירושים אלה אינם מיישבים את כל הסתירות בפסוקים.

דרכם של אבן עזרא ורשב"ם נראית קרובה יותר לפשוטו של מקרא, אך גם לפיה דחוק לומר שיעקב כלול בפסוק "כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש", שנאמר על מניין בני לאה. יש גם מקום לתמוה מדוע יימנה יעקב בתוך בני לאה ולא בבני רחל, והלוא רחל קרויה "אשת יעקב" משום "שהיתה עיקרו של בית" (בר' מו:יט ורש"י שם).

חלק מן המספרים נכתב בלשון נקבה – מניין הנפשות, וחלק בלשון זכר – מניין האנשים. ונראה שזו הסיבה: במקום שבו המנויים הם כולם זכרים נקט הכתוב לשון זכר; ואילו כאשר יש בכללם גם נקבות (דינה או שרח) נמנו הנפשות ונקט לשון נקבה.